

הלבות רוצח ושמירת נפש

יש בכללן שבע עשרה מצוות שבע מצוות עשה, ועשר מצוות לא תעשה; וזה הוא פֶּרֶטֶן: (א) שלא לרצח; (ב) שלא לקח כפר לנפש רוצח, אלא יומת; (ג) להגלות הרוצח בשגגה; (ד) שלא לקח כפר למחייב גלות; (ה) שלא יומת הרוצח כשירצח, קדם עמידה בדין; (ו) להציל הנרדף בנפשו שלרודף; (ז) שלא לחוס על הרודף; (ח) שלא לעמד על דם; (ט) להפריש ערי מקלט ולכונן להם הדרך; (י) לערף את העגלה בנחל; (יא) שלא יעבד באותה קרקע ולא תזרע; (יב) שלא לשום דמים; (יג) לעשות מעקה; (יד) שלא יכשיל תמים בדרך; (טו) לפרק עם מי שנכשל בדרך; (טז) לטען עמו; (יז) שלא יניחנו בדרך נבהל במשאו ויילך לו. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלבות רוצח ושמירת נפש פרק א

א. כל הורג נפש אדם מישראל עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תרצח" (שמות כ, יב; דברים ה, טז). ואם רצח בזדון בפני עדים מיתתו בסוף, שנאמר "נקם, ינקם" (שמות כא, כ): מפני השמועה למדו שזו מיתת סוף; בין שהרג את חברו בברזל, בין ששרפו באש מיתתו בסוף.

ב. מצוה ביד גואל הדם, שנאמר "גאל הדם, הוא ימית את-הרצח" (במדבר לה, יט); וכל הראוי לירשה, הוא גואל הדם. לא רצה גואל הדם, או שלא היה יכול להמיתו, או שאין לו גואל דם בית דין ממיתין את הרוצח בסוף.

ג. האב שהרג את בנו אם היה לנהרג בן הרי זה הורג אבי אביו, מפני שהוא גואל; ואם אין לו בן אין אחד מן האחין נעשה גואל הדם להמית את אביו, אלא בית דין ממיתין אותו. ואחד הזכר ואחד הנקבה בגאילת הדם.

ד. ומזהרין בית דין שלא לקח כפר מן הרוצח, ואפלו נתן כל ממון שבעולם, ואפלו רצה גואל הדם לפטרו: שאין נפשו שלזה הנהרג קנני גואל הדם, אלא קנני הקדוש ברוך הוא שנאמר "ולא-תקחו כפר לנפש רצח" (במדבר לה, לא). ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר "ולא-תחניפו את-הארץ . . . כי הדם, הוא יחניף את-הארץ" (במדבר לה, ג).

ה. רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים ולא הרואים אותו, עד שיבואו לבית דין וידינוהו למיתה: שנאמר "ולא ימות הרצח, עד-עמדו לפני העדה למשפט" (במדבר לה, יב). והוא הדין לכל מחייב מיתת בית דין שעברו ועשו, שאין ממיתין אותן עד שיגמר דינם בבית דין.

ו. במה דברים אמורים, בשעבר ועשה העוון שחייב עליו מיתת בית דין; אבל הרודף אחר חברו להרגו, אפלו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצוין להציל הנרדף מיד הרודף, ואפלו בנפשו שלרודף.

ז. כיצד: אם הזהירוהו, והרי הוא רודף אחריו אף על פי שלא קבל עליו התראה, כיון שעדין הוא רודף הרי זה נהרג. ואם

יכולים להצילו באבר מאברי הרודף כגון שיכו אותו בחץ או באבן או בסיף, ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמו את עינו עושין. ואם אינן יכולין לכונן, ולא להצילו אלא אם כן הרגוהו לרודף הרי אלו הורגין אותו, ואף על פי שעדין לא הרג: שנאמר "וקצתה, את-כפה: לא תחוס, עינך" (דברים כה, יב).

ח. אחד מבושיו, ואחד כל דבר שיש בו סכנת נפשות, אחד האיש שאחז את האשה ענין הכתוב שכל החושב להפנות חברו הפיה הממיתה אותו, מצילין את הנרדף בכפו שלרודף; ואם אינן יכולין מצילין אותו אף בנפשו, שנאמר "לא תחוס, עינך" (דברים כה, יב): הרי זו מצות לא תעשה, שלא לחוס על נפש הרודף.

ט. לפיכך הורו חכמים שהעברה שהיא מקשה לילד מתר לחתף העבר במעיה, בין בסם בין ביד: מפני שהוא כרודף אחריה להרגה. ואם משהוציא ראשו, אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, וזה הוא טבעו שלעולם.

י. אחד הרודף אחר חברו להרגו, או רודף אחר נערה מארסה לאנסה שנאמר "כי כאשר יקום איש על-רעהו, ורצחו נפש כן, הדבר הזה" (דברים כב, כו). והרי הוא אומר "צעקה, הנערה המארשה, ואין מושיע, לה" (דברים כב, כז); הא יש לה מושיע מושיעה בכל דבר שהוא יכול להושיעה, ואפלו בהריגת הרודף.

יא. והוא הדין לשאר כל העריות, חוץ מן הבהמה; אבל הזכור, מצילין אותו בנפש הרודף כשאר עריות. אבל הרודף אחר הבהמה לרבעה, או שרדף לעשות מלאכה בשבת, או לעבד עבודה זרה אף על פי שהשבת ועבודה זרה עיקרי הדת אין ממיתין אותו עד שיעשה, ויביאוהו לבית דין, וידינוהו, וימות.

יב. רדף אחר ערוה, ותפסה ושכב והערה אף על פי שלא גמר ביאתו, אין ממיתין אותו עד עמדו בדין. רדף אחר ערוה, והיו אחרים רודפין אחריו להצילה, ואמרה להם הניחוהו, כדי שלא יהרגני אין שומעין לה, אלא מבהילין אותו ומונעין אותו מלבעל באבריו; ואם אינן יכולין למנעו באבריו, אפלו בנפשו כמו שבארנו.

יג. כל היכול להציל באבר מאבריו, ולא טרח בכך, אלא הציל בנפשו שלרודף, והרגו הרי זה שופך דמים, וחיב מיתה; אבל אין בית דין ממיתין אותו.

יד. כל היכול להציל, ולא הציל עובר על "לא תעמד על-דם רעך" (ויקרא יט, טז). וכן הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכר אחרים להצילו, ולא הציל, או ששמע גויים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח, ולא גלה און חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חברו, ויכול לפיסו בגלל חברו ולהסיר מה בלבו ולא פיסו, וכל פיוצא בדברים אלו העושה אותם עובר על "לא תעמד על-דם רעך".

טו. הרואה רודף אחר חברו להרגו, או אחר ערוה לבעלה, ויכול להציל, ולא הציל הרי זה בטל מצות עשה, שהיא

”וְקִצְתָּהּ, אֶת-כַּפָּה” (דברים כה, יב) ; וְעֵבֶר עַל שְׁנֵי לְאוּיִן, עַל ”לֹא תַחוּס, עֵינֶיךָ” (שם) וְעַל ”לֹא תַעֲמֹד עַל-דָּם רַעֲךָ” (ויקרא יט, טז).
אֵף עַל פִּי שְׂאִין לֹקִין עַל לְאוּיִן אֱלֹהִים, מִפְּנֵי שְׂאִין בָּהֶן מַעֲשֵׂה, חֲמוּרִים הֵם: שְׂכַל הַמָּאֲבָד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאֵלֹהִים אֶבֶד כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ; וְכָל הַמְּקִיִּים נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאֵלֹהִים קִיָּם כָּל הָעוֹלָם כָּלוּ.